

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ ادبیات ایران و جهان (۱)

سال دوم آموزش متوسطه

رشته ادبیات و علوم انسانی

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب : تاریخ ادبیات ایران و جهان (۱) - ۲۴۶/۱

مؤلفان : } دکتر محمدجعفر یاحقی
} تاریخ ادبیات ایران : دکتر عبدالحسین فرزاد

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت: www.chap.sch.ir

صفحه‌آرا: علی نجمی

طراح جلد: طاهره حسن‌زاده

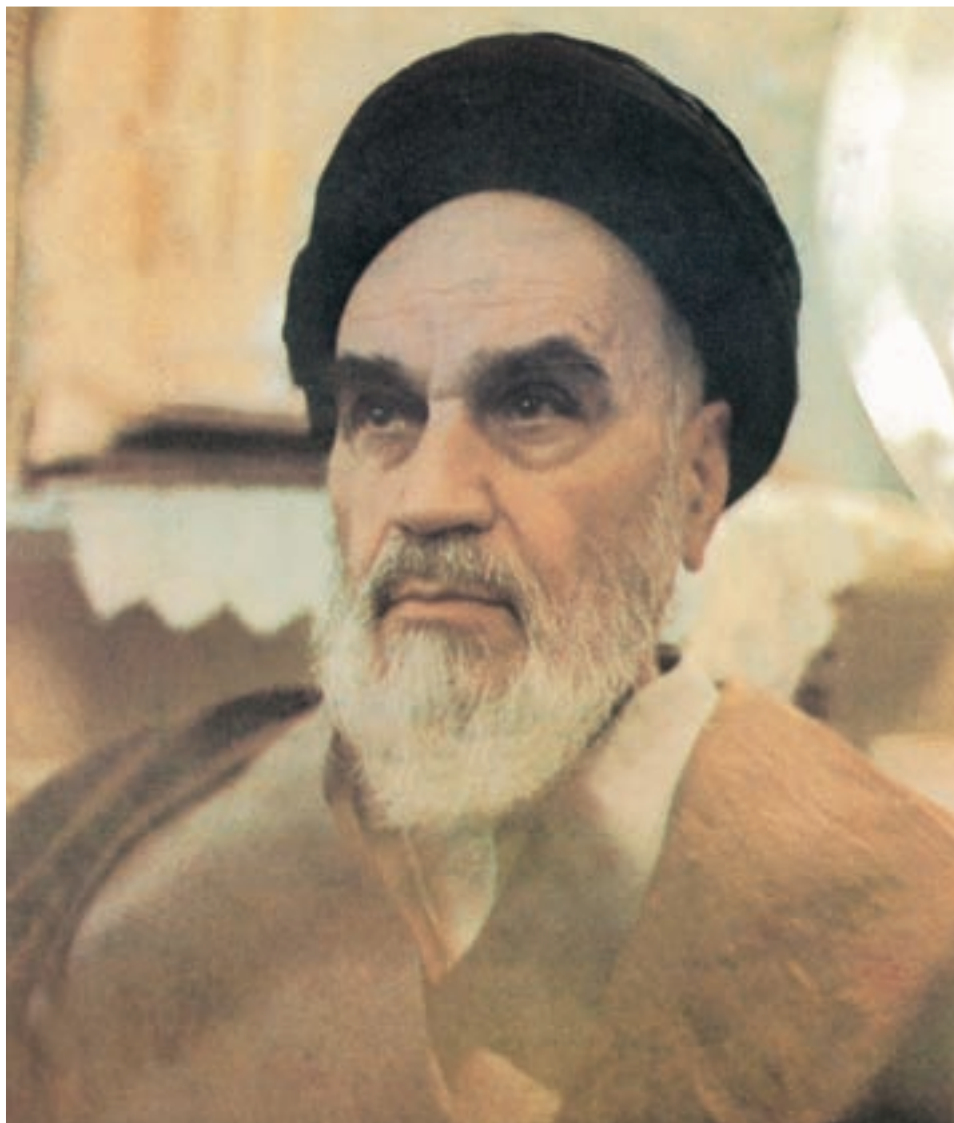
ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروبخش)

تلفن: ۵ - ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۹ - ۳۷۵۱۵

چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

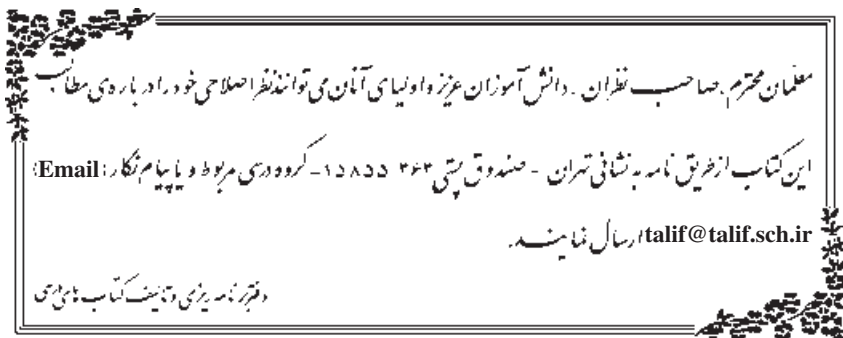
سال انتشار: ۱۳۹۱

حق چاپ محفوظ است.

جمع‌آوری و نگه‌داری علوم قرآن و آثار و احادیث پیامبر بزرگوار و سنت و سیره‌ی معصومین
– علیهم‌السلام – و ثبت و تبویب و تنقیح آنان در شرایطی که امکانات بسیار کم بوده است و سلاطین
و ستمگران در محو آثار رسالت همه‌ی امکانات خود را به کار می‌گرفتند، کار آسانی نبوده است که
امروز نتیجه‌ی آن زحمات را در آثار و کتب با برکتی همچون کتب اربعه و کتاب‌های دیگر متقدمین و
متأخرین از فقه و فلسفه، ریاضیات و نجوم و اصول و کلام و حدیث و رجال و تفسیر و ادب و عرفان
و لغت و تمامی رشته‌های علوم مشاهده می‌کنیم.

امام خمینی

فهرست مطالب

مقدمه

۱	قسمت اول، تاریخ ادبیات ایران
۲	سخنی در آغاز
۷	درس اول
۷	خط و زبان در ایران پیش از اسلام
۷	الف) خط
۸	خط میخی
۹	خط اوستایی
۹	خط پهلوی
۱۰	ب) زبان
۱۰	۱) فارسی باستان
۱۰	۲) فارسی میانه (پهلوی)
۱۱	۳) فارسی نو
۱۱	پیوستگی های فرهنگی و ادبی دوره ی ساسانی با عصر اسلامی
۱۲	زبان و ادبیات در ایران بعد از اسلام
۱۴	بخش اول) عصر پیش از رودکی
	درآمدی بر عصر پیش از رودکی یا دوره ی شکل گیری زبان و فرهنگ جدید ایران
۱۵	(از سال ۲۱ تا ۲۵۰ ه.ق.)
۱۶	درس دوم
۱۶	پیشگامی ایرانیان
۱۷	شعوبیه
۱۸	فارسی نو (دری) در ادامه ی پارسی میانه

۱۸

خطّ عربی

۲۲

نخستین سخن سرايان فارسی

۲۵

بخش دوم) عصر رودکی

۲۶

درآمدی بر عصر رودکی با دوره‌ی تغزل و خردآزمایی

۲۶

شعر در عصر سامانی

۲۸

درس سوم

۲۸

شهید بلخی، خردمندی اندوهگین

۲۹

رودکی، شاعر غزل و خردآزمایی

۳۵

درس چهارم

۳۵

بوشکور بلخی، شیفته‌ی دانایی

۳۶

کسایی، پرچمدار ادبیات شیعه

۴۰

بخش سوم) عصر فردوسی

۴۱

درآمدی بر عصر فردوسی، دوره‌ی حماسه‌ی ملی و خردآزمایی

۴۴

درس پنجم

۴۴

نثر فارسی و آغاز ادبیات تاریخی دینی

۴۴

(۱) شاهنامه‌ی ابومنصوری

۴۴

(۲) ترجمه‌ی تفسیر طبری

۴۵

(۳) تاریخ بلعمی

۴۵

(۴) الابنیه عن حقایق الادویه

۴۶

(۵) هداية المتعلمین فی الطب

۴۶

(۶) حدود العالم من المشرق الى المغرب

۴۸

درس ششم

۴۸

دقیقی، در راه احیای حماسه‌ی ملی

۴۹

فردوسی، خداوندگار حماسه و خرد

۵۶

اسدی، ادامه‌ی سنت خراسان در آذربایجان

۶۱

بخش چهارم) عصر عنصری

۶۲

درآمدی بر عصر عنصری یا دوره‌ی ستایشگری و جای‌گزینی تاریخ به‌جای حماسه

۶۴

درس هفتم

۶۴

فرّخی، روستازاده‌ای کامروا

۶۶

عنصری، ستایشگری که تاریخ را به‌جای حماسه می‌نشانند

۶۸

منوچهری، شاعر شادمانی و طبیعت

۷۰

معزّی و ادامه‌ی سنت ستایشگری

۷۳	بخش پنجم) عصر ناصر خسرو
۷۴	درآمدی بر عصر ناصر خسرو یا دوره‌ی شعر مکتبی
۷۶	آغاز ادبیات عرفانی و مردمی
۷۸	درس هشتم
۷۸	ناصر خسرو قبادیانی و شعر مکتبی
۸۴	بخش ششم) عصر بیهقی
۸۵	درآمدی بر عصر بیهقی و بلاغت طبیعی فارسی
۸۶	درس نهم
۸۶	نثر فارسی
۸۶	نثر علمی
۸۶	الف) دانشنامه‌ی علایی
۸۷	ب) التّفهیم لاوایل صناعة التّنجیم
۸۷	نثر اخلاقی و اجتماعی (تعلیمی)
۸۸	الف) قابوس نامه
۸۹	ب) سیاست نامه
۸۹	نثر تاریخی
۹۰	الف) تاریخ سیستان
۹۰	ب) تاریخ بیهقی
۹۲	پ) سفرنامه‌ی ناصر خسرو
۹۴	درس دهم
۹۴	نثر دینی
۹۴	الف) تفسیر قرآن مجید، معروف به تفسیر کمبریج
۹۴	ب) تفسیر سوراآبادی
۹۵	نثر عارفانه
۹۵	الف) کشف المحجوب
۹۵	ب) آثار خواجه عبدالله انصاری
۱۰۰	بخش هفتم) عصر انوری
۱۰۱	درآمدی بر عصر انوری، فرجام روتق ستایشگری
۱۰۳	درس یازدهم
۱۰۳	انوری، پیامبر ستایشگران
۱۰۵	مسعود سعد و شعر حبسیّه
۱۰۸	درس دوازدهم
۱۰۸	جمال الدّین عبدالرزاق، مکتب دار شعر اصفهان

بخش هشتم) عصر ابوالمعالی

۱۱۰

درآمدی بر عصر ابوالمعالی، دوره‌ی کمال‌فنی نثر فارسی

۱۱۱

۱۱۳

درس سیزدهم

۱۱۳

نثرهای عارفانه

۱۱۳

الف) نامه‌های عین‌القضات

۱۱۴

ب) آثار فارسی سُهروردی

۱۱۵

پ) اسرار التوحید

۱۱۵

نثرهای داستانی

۱۱۶

الف) سَمَكِ عِبَار

۱۱۶

ب) سندباد نامه

۱۱۷

نثرهای دینی

۱۱۷

الف) کشف الاسرار

۱۱۷

ب) روض الجنان

۱۱۹

درس چهاردهم

۱۱۹

کتاب‌های فنی در زمینه‌ی علوم ادبی

۱۱۹

الف) ترجمان البلاغه

۱۱۹

ب) حدائق السّحر

۱۱۹

پ) المعجم

۱۲۰

نثرهای تاریخی

۱۲۰

الف) مجمل التواریخ

۱۲۰

ب) تاریخ بیهق

۱۲۰

پ) راحة الصدور

۱۲۱

نثرهای ادبی

۱۲۱

الف) کلیله و دمنه

۱۲۳

ب) چهار مقاله

۱۲۳

پ) مرزبان نامه

۱۲۴

ت) گلستان

۱۲۷

بخش نهم) عصر مولوی

۱۲۸

درآمدی بر عصر مولوی، دوره‌ی حماسه‌های عرفانی

۱۳۰

درس پانزدهم

۱۳۰

خیام و ترانه‌های فلسفی

۱۳۴

سنایی، شوریده‌ای در غزنه

۱۳۸	درس شانزدهم
۱۳۸	خاقانی شاعر دیر آشنا
۱۴۲	نظامی، فرمانروای قلمرو داستان‌سرایی
۱۴۹	درس هفدهم
۱۴۹	عطار، شیخ نیشابور
۱۵۲	مولوی، خداوندگار عشق و عرفان
۱۶۰	بخش دهم) عصر سعدی
۱۶۱	درآمدی بر عصر سعدی، در اوج و اعتدال
۱۶۳	درس هجدهم
۱۶۳	سعدی، فرمانروای مُلک سخن
۱۶۹	امیر خسرو، طوطی زبان‌آور هند
<hr/>	
۱۷۳	قسمت دوم) تاریخ ادبیات جهان
<hr/>	
۱۷۴	درس نوزدهم
۱۷۴	از سرچشمه‌های هنر و اندیشه‌ی یونان
۱۷۸	درس بیستم
۱۷۸	ادبیات اروپا و مکتب‌های ادبی
۱۸۳	درس بیست و یکم
۱۸۳	کلاسی‌سیسم
۱۹۰	درس بیست و دوم
۱۹۰	عصر روشنگری و رمانتی‌سیسم
۱۹۶	درس بیست و سوم
۱۹۶	واقع‌گرایی (رئالیسم)
۲۰۱	درس بیست و چهارم
۲۰۱	دو نمونه از آثار رئالیست‌ها
۲۰۸	درس بیست و پنجم
۲۰۸	طبیعت‌گرایی (ناتورالیسم)
۲۲۳	درس بیست و ششم
۲۲۳	نمادگرایی (سمبولیسم)
۲۳۲	منابع و مآخذ تکمیلی

مقدمه

آثار ادبی آینه‌ی اندیشه‌ها و باورهای عمیق آفرینندگان آن و گواه تجربه‌ها و ژرف‌اندیشی‌های ملت‌هاست. مطالعه‌ی تاریخ ادبیات ایران و جهان به خواننده امکان می‌دهد تا با سیر تحوّل و تطور اندیشه‌ها و جریان‌های فکری و ادبی آشنا شود و در زندگی خود به‌طور عملی و کاربردی از آن‌ها بهره‌برگیرد.

برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی جایگاهی بس خطیر و ارزشمند دارد؛ زیرا از یک‌سو حافظ ارزش‌های فرهنگی – دینی و از دیگر سو مؤثرترین ابزار انتقال ذوق و اندیشه‌ی بشری است. از این رهگذر است که بسیاری از نویسندگان و شعرای ایران و جهان از یک‌دیگر متأثر شده‌اند.

بر اساس مصوبات شورای برنامه‌ریزی کتاب‌های زبان و ادبیات دوره‌ی متوسطه، مقرر شد کتاب تاریخ ادبیات ایران ۱ و ۲ مورد تجدیدنظر قرار گیرد و بازسازی شود. اعضای شورا بر این نکته تأکید داشتند که کتاب موجود با معیارهای آموزشی متناسب نیست اما محتوا و ساختار موضوعی آن از اهمیت بالایی برخوردار است. هم‌چنین طبق مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، لازم بود یک واحد تاریخ ادبیات جهان نیز به کتاب فعلی افزوده شود؛ بنابراین، کتاب حاضر با عنوان «تاریخ ادبیات ایران و جهان (۱)» برای سال دوم متوسطه سازمان‌دهی و تنظیم شد. این کتاب دارای ویژگی‌هایی به شرح زیر است. امیدواریم همکاران محترم قبل از تدریس کتاب، به این موارد توجه کنند:

۱- کتاب در دو قسمت تحت عنوان «تاریخ ادبیات ایران» و «تاریخ ادبیات جهان» تنظیم شده است. قسمت اول هجده درس و قسمت دوم هشت درس را شامل می‌شود.

۲- عنوان بخش‌های تاریخ ادبیات ایران بر مبنای کتاب قبلی است اما به منظور روشن شدن محدوده‌ی هر جلسه تدریس، کل کتاب در بیست و شش درس تنظیم شده است.

۳- در ابتدای هر بخش (تاریخ ادبیات ایران) مطالبی کلی تحت عنوان «درآمدی بر» گنجانده شده که مقدمه‌ای بر درس‌های همان بخش است.

۴- در پایان هر درس و بخش، تعدادی خودآزمایی نمونه طراحی شده است که ضرورت دارد در ارزش‌یابی کلاسی و پایانی مدنظر قرار گیرد.

۵- خودآزمایی‌ها به گونه‌ای طرح شده‌اند که دانش و فهم دانش‌آموزان را در سه سطح کلی دانش، فهم و تحلیل و تحقیق مورد ارزیابی قرار می‌دهند. به همین جهت، ارزش آن‌ها به نسبت سطحشان یکسان نیست. در طرح سؤال به این نکته توجه شود.

۶- درس‌های تاریخ ادبیات جهان، بر مبنای مکاتب ادبی مشهور اروپا تنظیم و تدوین شده است.

۷- در پایان کتاب، فهرست منابع و مأخذ تکمیلی معرفی شده است. دبیران محترم می‌توانند در حد امکان از این منابع برای هرچه فعال‌تر شدن کلاس‌ها استفاده کنند.

شیوه‌های مطلوب تدریس کتاب

۱- در تدریس این کتاب بهتر است از شیوه‌های فعال تدریس مانند بحث گروهی و مطالعه‌ی انفرادی (تحقیق) استفاده شود. به‌کارگیری وسایل کمک‌آموزشی از قبیل تصویر، نوار صوتی، فیلم و کتاب‌های جنبی موجب تنوع و تسهیل در آموزش خواهد بود.

۲- برای فعال شدن کلاس، می‌توان از دانش‌آموزان خواست تا به معرفی چهره‌های ادبی مطرح شده در هر درس بپردازند.

۳- از آن‌جا که گفت‌وگو و تبادل نظر در کلاس یکی از اهداف مهم آموزش زبان و ادبیات فارسی است، ضرورت دارد به این مهم توجه شود و از شیوه‌ی سخنرانی یک‌طرفه و ارتباط یک‌جانبه پرهیز گردد.

۴- برای معرفی چهره‌های شاخص ادبی سعی شود به شیوه‌ی کتاب، ابتدا جریان‌های فکری، ادبی، دینی و اجتماعی عصر شاعر یا نویسنده مطرح شوند و سپس، ساختار فکری هر یک روشن گردد تا دانش‌آموزان به‌طور غیرمستقیم با شیوه‌های بررسی و تحلیل آثار ادبی ایران و جهان آشنا شوند.

۵- در قسمت تاریخ ادبیات جهان، مکاتب ادبی اروپا معرفی شده‌اند. توصیه می‌شود در تدریس هر درس با مراجعه به منابع موجود، ابعاد و زوایای هر کدام از مکاتب توضیح داده شود. این امر با الگوی تدریس پیش‌سازمان‌دهنده تناسب بیشتری دارد. (مجله‌ی رشد ادب فارسی، ش ۴۹)

۶- در بخش فعالیت‌های کلاسی، همکاران محترم می‌توانند تلاش فکری دانش‌آموزان را به سمت مطالعه و تحقیق در باره‌ی شاعران و نویسندگان برجسته جهت دهند.

۷- از طرح مباحث جزئی و غیرضروری در باره‌ی شعرا و نویسندگان خودداری شود؛ چرا که این امر در جریان آموزش و نیل به اهداف کتاب اختلال ایجاد می‌کند.

۸- در تدریس دروس این کتاب ترجیحاً از نمونه‌های موجود در کتاب‌های ادبیات فارسی اول تا سوم متوسطه استفاده شود. این عمل ضمن تعمیق یادگیری، فهم درس را نیز آسان می‌کند.

۹- برای اطلاع از نحوه‌ی بارم‌بندی به بخشنامه‌های ارسالی مراجعه شود.

دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی